



FREDRIKSTAD
KOMMUNE

Håndbok for arbeid med språkmiljø og språkstimulering i barnehagen

2020



Forord

Ideen til denne håndboken oppstod under arbeidet med språk i ulike barnehager i Fredrikstad kommune. Vi i Språkteamet har fått mange spørsmål rundt språkarbeid i barnehagen, og hvordan barnehagene kan utvikle kompetansen på dette området. Det er ulik språkkompetanse blant de voksne i barnehagene i Fredrikstad, og mange kan mye om språk og språkutvikling fra både utdanning og praksis. Likevel er det flere voksne som ønsker seg mer kunnskap om språkstimulering, spesielt i det flerspråklige miljøet i barnehagene.

Denne håndboken er utarbeidet for å bidra til å samle det grunnleggende stoffet som hele personalet i barnehagene bør ha kjennskap til. Håndboken kan gi et grunnlag for videre arbeid med dette temaet på for eksempel personalmøter, planleggingsdager, avdelingsmøter og liknende. Håndboken er ment som en veiledning i hvordan man kan legge til rette for språkstimulering og et godt språkmiljø i barnehagen. Den skal være både konkret og praksisnær og skal kunne brukes direkte av alle ansatte i barnehagen. Den er også ment som et grunnlag for veiledning og refleksjon rundt egen yrkespraksis.

Håndboken består av tre deler. I del 1 står det generelt om språk, del 2 tar for seg de sju språktiltakene i barnehagen, og del 3 handler om den flerspråklige barnehagen. Jeg har valgt å bruke tre fargekoder gjennom hele håndboken for å lettere finne fram til konkret informasjon. For å fremheve tips til språkarbeid og språkmiljø brukes grønn farge, ressurser på nett og kilder er fremhevet med gul, mens informasjon om de ulike språkene er fremhevet med blått.

Håndboken er skrevet av språkpedagog Katarzyna D. Sypula i Språkteamet i Pedagogisk Fagteam-barnehage, men mange har bidratt i prosessen med denne veilederen.

Tusen takk til følgende referansebarnehager som har lest, gitt råd og gitt meg omfattende tilbakemeldinger på innholdet i håndboken: Gudevold barnehage, Kiæråsen barnehage, Leie barnehage, Lillelia Gårdsbarnehage, Løen barnehage og Trosvik barnehage.

En stor takk til alle på Språkteamet i Pedagogisk Fagteam - barnehage for støtte, innspill og ideer både før, underveis og på slutten av skriveprosessen.

Innhold

Forord 1	2
Del 1: Generelt om språk	4
Barnehagen som språkarena	4
Språktreet	5
Språkets tre hovedkomponenter	6
Språkmiljø i barnehagen	7
Del 2: Språktiltak i barnehagen	8
Språkstimulering i barnehagen	8
Språkutviklende samtaler	8
Hvordan jobbe med språk gjennom samtaler	9
Språkutviklende fortellinger	10
Hvordan jobbe med språk gjennom fortellinger	10
Bøker og språklig bearbeiding av innhold	11
Hvordan jobbe med språk gjennom bøker	11
Språktilegnelse gjennom lek	13
Hvordan jobbe med språk gjennom lek	13
Lek og flerspråklige barn	14
Språklig bevissthet og skriftstimulering	16
Hvordan jobbe med språklig bevissthet og skriftstimulering	16
Bruk av språk i aktiviteter og opplevelser	18
Hvordan jobbe med språk gjennom aktiviteter og opplevelser	18
Arbeid med ord og begreper	20
Hvordan jobbe med ord og begreper	20
Del 3: Flerspråklig barnehage	22
Morsmål	22
Forskjeller i språklyder, ordstilling og grammatikk i ulike språk	24
Kort informasjon om arabisk, kurdiske språk, polsk og somali	26
Kunnskap om flerspråklige barn	28
Synliggjøring av det kulturelle og språklige mangfold	30
Samarbeid med foreldrene om barns språkutvikling	31
Pedagogisk fagteam-barnehage; Språkteam	32
Tre-delt oppgave som språkressurs/tospråklig fagarbeider	32
Soneressurs	34
Støttende språkstrategier i hverdagssamtaler	35

Del 1: Generelt om språk

Barnehagen som språkarena

I Fredrikstad kommune er det bestemt at barnehagene skal prioritere noen satsningsområder til det beste for barns utvikling og opplevelse av «den gode barndom» (Barnehagens satsningsområder 2016-2023 for Fredrikstad kommune). Et av satsningsområdene er språk.

«Tidlig og god språkstimulering er en viktig del av barnehagens innhold. Alle barn skal få god språkstimulering gjennom barnehagehverdagen, og alle barn skal få delta i aktiviteter som fremmer kommunikasjon og en helhetlig språkutvikling» (Rammeplan for barnehagen s.23).

Personalet i barnehagen har ansvar for å invitere alle barna med i språklige aktiviteter. Det må legges til rette for at alle får varierte og positive erfaringer med å bruke språket som kommunikasjonsmiddel, som redskap for egne tanker, og for å uttrykke egne meninger og følelser. Språk er en forutsetning for samspill, deltakelse i lek, vennskap, læring, medvirkning, lese- og skriveferdigheter.

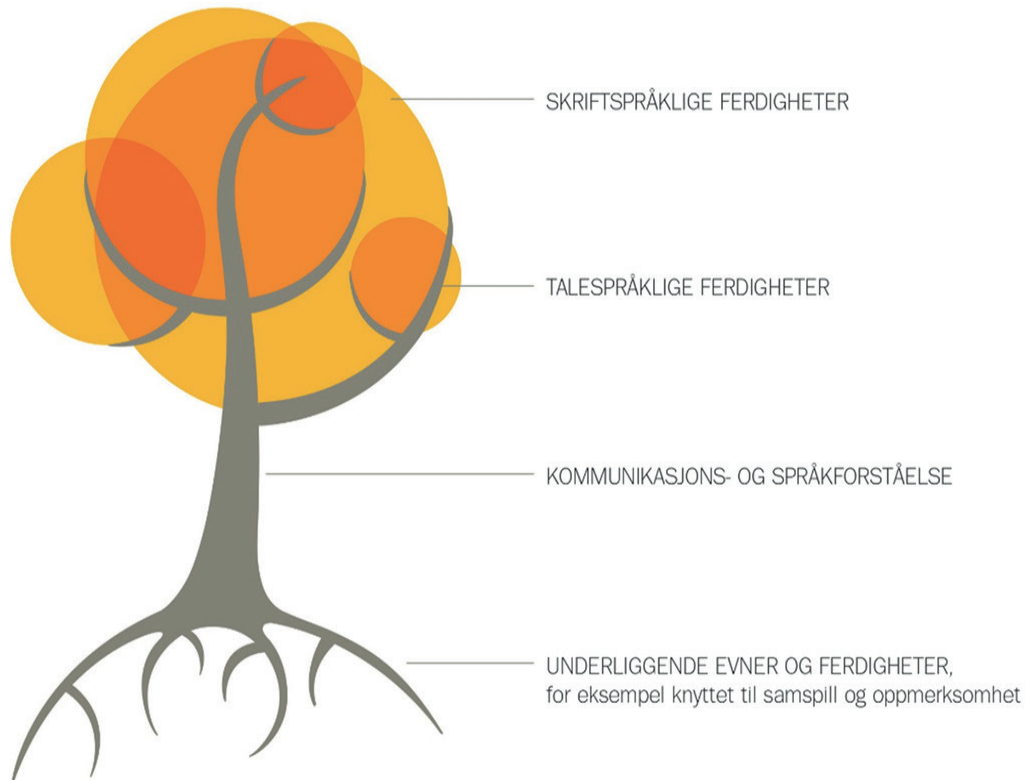
Det sentrale i håndboken er hvordan personalet kan fremme god språkutvikling gjennom de vanlige aktivitetene i barnehagehverdagen. Hensikten med håndboken er å bidra til en god språkutvikling for alle barn i Fredrikstad kommune. Tidlig innsats og god språkstimulering i barnehagen kan være avgjørende for å ikke falle utenfor utdanningssystemet.

I barnehagene i Fredrikstad kommune er det en stor andel flerspråklige barn. For at disse barna skal beherske norsk før de begynner på skolen er det behov for systematisk språkstimulering i barnehagen, og god kompetanse om flerspråklighet blant personalet.

Denne håndboken er også ment som veiledning i hvordan man legger til rette for utvikling av en flerspråklig og flerkulturell barnehage.

Språktreet

Barnets språkutvikling kan framstilles som et tre (Law, 2003 i Språkveilederen, 2019). Språktreet kan være kilde til å se på hvor og på hvilken måte språket kan stimuleres for alle barn. Røtter, stamme, grener, kvister og blader henger nøye sammen, påvirker hverandre og utgjør en helhet. Slik er det også med språket. For eksempel er barns språk avhengig av noen grunnleggende forutsetninger på samme måte som treets vekst er avhengig av røttene. Det viser også hvordan de språklige komponentene utvikles i et samspill og påvirker hverandre.

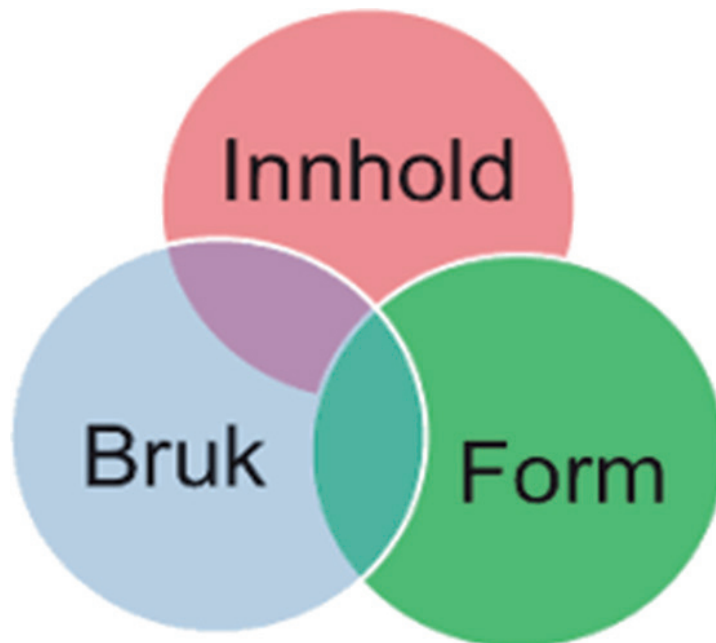


(bildet er hentet fra Språkveilederen s. 39, 2019)

- **Røttene:** er de underliggende evnene og forutsetninger for å lære språk; oppmerksomhet, hukommelse, kognitive funksjoner, samspill med andre, syn, hørsel m.m. I treets røtter ligger den kraften som gjør at treet kan vokse
- **Stammen:** holder treet oppe. Velutviklet begrepsapparat med en god språkforståelse
- **Grener:** er evnen til å uttrykke seg verbalt
- **Bladene:** er språklydene, språklig bevissthet og utvikling av lese- og skriveferdigheter

Språkets tre hovedkomponenter

De ulike sidene som inngår i språktreet kan også illustreres ved hjelp av Bloom og Laheys språkmodell (1978). Modellen viser hvordan relasjonen mellom de tre hovedkomponentene i språket; innhold, form og bruk, utvikles og påvirker hverandre.



- **Innhold:** Hva barnet forstår av språk, betydning.
Begrepene som brukes - vite hva begreper betyr, kunne hente fram riktig betydning av ord i akkurat den sammenhengen det sies.
- **Form:** Hvordan språket er bygget opp med setninger, ord, uttale.
Grammatikk - kunne sette ord i riktig rekkefølge og bruke riktig bøyningsform.
- **Bruk:** Kommunikasjon, sosialt samspill.
Oppbyggingen av samtalen - introduksjon, budskap, avrunding.
Fortellerteknikk - vite hvordan vi må strukturere en historie for at samtalepartneren skal forstå hva vi mener.

Språkmiljø i barnehagen

“Språklæring skjer når barna inngår i et aktivt samspill med andre. Derfor er et godt språkmiljø i barnehagen i høyeste grad et spørsmål om hvordan personalet involverer seg i den språklige samhandlingen med barna”

(Barns språkutvikling Høygård s.237 i Barnehagens satsningsområder 2016-2023 for Fredrikstad kommune).

Barnehagen skal tilrettelegge for et godt språkmiljø. Spørsmålet er hvordan barnehagen kan lykkes i å skape et miljø som gir rom for allsidig språklig aktivitet, og hvordan det oppmuntrer og inviterer barna til å bruke språket sitt aktivt i hverdagen. «Arbeidet med språk i barnehagen skal være kunnskapsbasert, reflektert, planlagt, begrunnet, organisert, målrettet og helhetlig» (Språkveilederen, 2019 s. 3).

Et godt språkmiljø i barnehagen kjennetegnes ved at de ansatte:

- Reflekterer over bruk av språk i barnehagen
- Har kunnskap om barns språkutvikling og flerspråklig utvikling
- Har kunnskap om hva slags aktiviteter og arbeidsmåter som best fremmer språkutvikling
- Integrerer språkarbeidet i alle daglige situasjoner
- Har bevissthet omkring egen rolle som språkmodell
- Drøfter og utveksler erfaringer med språkarbeidet

Nettsiden www.sprakloyper.no inneholder gratis ressurser for barnehagepersonale på området språk, lesing og skriving. Ressursene, også kalt kompetanseutviklingspakkene, presenterer ulike aktiviteter og temaer som er sentrale for språkutvikling hos alle barnehagebarn.

Ressurser:

- Språkveilederen: Espenakk, Frost m.fl. Bredtvet Kompetansesenter 2007
- Ståstedsanalysen: Kommunikasjon og språk. www.udir.no
- Vurdering av språkmiljø: Språkveilederen, Udir 2019
- Vurdering av barnas språklige kompetanse: Språkveilederen, Udir 2019
- www.sprakloyper.no
- www.statped.no: Språk og tale. Spesifikke språkvansker

Del 2: Språktiltak i barnehagen

Språkstimulering i barnehagen

Det skal jobbes med språk i barnehagen hver dag, og i alle situasjoner gjennom barnehagehverdagen. Et særtrekk ved den norske barnehagetradisjonen er at barn utvikler seg og lærer gjennom lek og aktiviteter. Det bygger på helhetlig lærings syn om at barn lærer gjennom sansing og konkrete opplevelser og erfaringer. Barnets læring av språk vil foregå både gjennom uformelle og formelle lærings situasjoner i barnehagen. En dag i barnehagen består av mange hverdagssituasjoner der barna kan bruke språket aktivt, og et godt språkstimulerende miljø er preget av at personalet bruker språket i samspill med barna hele dagen (Språkveilederen, 2019).

Mange barnehager driver systematisk arbeid med språk, men flere ansatte gir uttrykk for at det er en utfordring å få nok tid til dette viktige arbeidet i en travel barnehagehverdag. Det kan kanskje være en hjelp å tenke at arbeid med språk ikke er noe som kommer i tillegg til alt det andre, men at det tvert imot skal være en naturlig del av det daglige samværet med barna. Alle hverdagens situasjoner og aktiviteter kan gi barna gode muligheter til å være språklig aktive. Utdanningsdirektoratet har utarbeidet en språkveileder, «Språk i barnehagen- mye mer enn bare prat», der sju eksempler på språkstimulering i barnehagen trekkes fram.

Disse sju språktiltakene er:

1. Språkutviklende samtaler
2. Språkutviklende fortellinger
3. Bøker og språklig bearbeiding av innhold
4. Språktilegnelse gjennom lek
5. Språklig bevissthet og skriftstimulering
6. Bruk av språk i aktiviteter og opplevelser
7. Arbeid med ord og begreper

Språkutviklende samtaler

“Personalet skal sørge for at alle barn får varierte og positive erfaringer med å bruke språk som kommunikasjonsmiddel, som redskap for tenkning og som uttrykk for egne tanker og følelser” (Rammeplan for barnehagen s.24).

Samtaler er en grunnleggende aktivitet for språktilegnelse og læring. Vi lærer språk og opprettholder språket gjennom å bruke språket sammen med andre. Kvaliteten på dialogen mellom voksne og barn har stor betydning på barns språkutvikling. Det er de samtalene der barn og ansatte opptrer som likeverdige samtalepartnere som barn lærer mest språk av.

Studier viser at både mange (tokens) og varierte (types) ord vi voksne bruker er av stor betydning for barns språklæring (Grøver, 2018).

Hvordan jobbe med språk gjennom samtaler

De voksne:

- Kommenterer og setter ord på ting i hverdagen, handlinger, tanker, opplevelser, følelser og aktiviteter
- Benytter dagligdagse situasjoner til samtale. For eksempel er måltid et gyllent øyeblikk der man ikke bare setter ord på det man spiser og gjør, men også oppfordrer og inviterer alle barn til samtale om ulike hendelser og fenomener
- Tilpasser språket sitt til barnas språk
- Tilrettelegger for deltakelse i samtaler
- Som stillasbygger; gjentar med hele setninger, hjelper samtalen i gang, bruker rett språklig form
- Forklarer, undrer seg sammen med barna, reflekterer, diskuterer
- Leker med språket og undrer seg over språket
- Er bevisst på å veksle mellom situasjonsavhengige (samtale om her- og nå-situasjoner) og situasjonsuavhengige samtaler (samtale om der- og da-situasjoner)
- Er bevisst sin bruk av spørsmål. Hvilke spørsmål stilles barn? Åpne spørsmål (hvordan, hva, hvilke): er spørsmål som er kognitivt/språklig utfordrende
Lukkende spørsmål (spørsmål som leder til korte svar, ja, nei); er spørsmål som er lite kognitivt/språklig utfordrende
- Jobber mot en dialogisk språkpraksis kontra monologisk språkpraksis

Ressurser:

- Språkveilederen: Språk i barnehagen – Mye mer enn bare prat. Udir, 2019
- Å lære språk i barnehagen: Vibeke Grøver, 2018
- Film: Samtalen som arbeidsform: «Hvorfor kan ikke lti fly?», Språkløyper
- Støttende språkstrategier i hverdagssamtaler - et hjelpemiddel til samtaleutvikling, Oslo kommune, side 9-10
- Film: Språkstimulering, 2-åringer, Språkløyper.
- Film: Samtaler med barn, Utdanningsdirektoratet
- Artikkel: Bilder som utgangspunkt for samtaler, Skrivesenteret
- Aktuelle apper: Se og si, My Play Home, Fantorangen

Språkutviklende fortellinger

“I barnehagen skal barna få mulighet til å erfare ulike formidlingsmåter av tekster og fortellinger, som kilde til estetiske opplevelser, kunnskap, refleksjon og møter med språk og kultur” (Rammeplan for barnehager s.48).

Møter med gode fortellinger bidrar til at barna gradvis tilegner seg fortellerkompetanse, og blir i stand til å fortelle selv. Å fortelle stiller krav til bred språkkompetanse. For å fortelle må barnet kjenne og forstå ord og uttrykk som inngår i fortellingen. Fortelleren skal konstruere meningsbærende setninger med disse ordene. En fortelling har en struktur; den består av en begynnelse, selve handlingen og en avslutning. Når barnet forteller, bruker det språket sitt aktivt. Dette gir trening i å finne ord, bruke ordene, konstruere setninger, kommunisere en mening og holde på en annens oppmerksomhet (Språkveilederen, 2019).

Hvordan jobbe med språk gjennom fortellinger

- De voksne kan gi barna lyst til å fortelle selv gjennom selv å bruke mye fantasi og humor, og vise glede når de forteller
- Når barna er i lek og i ulike aktiviteter er det god anledning til å invitere og oppmuntre dem til å bruke språket aktivt, og fortelle underveis
- Oppmuntre barna til å fortelle om egne opplevelser eller om noe de dikter opp, og at de viser barna at de er interessert i det som blir fortalt
- Kan hjelpe til med å drive barnas fortellinger framover for eksempel ved bruk av bekreftende, oppklarende og reflekterende spørsmål
- Barn og voksne kan ta bilder på turer og under aktiviteter, og bruke disse som inspirasjon når de skal fortelle senere
- Sammen kan barn og voksne lage esker med konkrete som barna kan bruke som støtte når de forteller
- Bilder og konkrete brukes som støtte når barn og voksne forteller

Ressurser:

- Språkveilederen: Språk i barnehagen – Mye mer enn bare prat. Udir, 2019
- www.morsmal.no. Flerspråklige fortellinger og fortellinger på flere språk
- Aktuelle apper: Bukkene bruse, Book Creator, Språkkista2, Lek en fortelling

Bøker og språklig bearbeiding av innhold

Gjennom barnelitteraturen møter barna et mer komplekst språk enn det de bruker selv i hverdagen. Skriftspråket har for eksempel ofte et rikere ordforråd og et annet utvalg av grammatiske strukturer enn barnas hverdagspråk. Barnelitteratur gir også et møte med språk utenfor her-og-nå-situasjonen, situasjonsuavhengig språk.

Dette kan bidra til at barna utvider ordforrådet sitt, og utvikler et språk som gjør dem bedre i stand til å sette ord på opplevelser og erfaringer, og til å uttrykke egne tanker, meninger og følelser (Språkveilederen, 2019). Gjennom bøker blir barna kjent med fiksjon og fortelling og utvikler forståelse av verden, de får være en del av fellesskapet, det kan gi inspirasjon til lek, fantasi, medvirkning, mulighet til identifikasjon mm (Alfheim og Fodstad, 2017).

Hvordan jobbe med språk gjennom bøker

De voksne leser bøker med og for barna daglig.

- I møte med boka; vekker nysgjerrighet/skaper forventning. Voksen og barn snakker om bokens forside, tittel, forfatter, og om hva de tror boka handler om
- Under lesingen; bruk av lesestopp. Studerer bilder sammen. Samtaler om hva som skjer, har skjedd, kommer til å skje videre, og hva de tror ord og uttrykk betyr. Den voksne oppfordrer og oppmuntrer barna til å undre seg, reflektere og komme med innspill
- Hyppig bruk av spørreordene: hvem, hva, hvor, hvorfor og hvordan er med på å styrke leseforståelsen
- De voksne bruker ulike måter å jobbe med bøker på. Bruk av konkrete, bilder, tekst, tegning, drama m.m.
- Barna har tilgang til et bredt utvalg av bøker. De voksne oppdaterer litteraturen jevnlig
- De voksne gjør seg noen tanker om hvordan bøkene er organisert, hvor tilgjengelig de er, hvor oppdatert litteraturen er, hvor lesekroken/bøker er plassert og organisert
- Bøker kommuniserer på flere språk. Barnehagen har bøker og lydbøker på ulike språk

Ressurser:

- Språkveilederen: Språk i barnehagen – Mye mer enn bare prat. Udir, 2019
- «Skal vi leke en bok?» Språktilegnelse gjennom bildebøker. Alfheim og Fodstad, 2017
- Artikkel: Hva er egentlig dialogisk lesing og hvilken effekt har det? Monica Melby-Lervåg
- Film: Barn om bøker, Språkløyper
- Film: Bøker gir inspirasjon, Språkløyper
- Film: Bokpresentasjoner, Språkløyper
- Film: Å lese bøker med gjentakende mønster, Lesesenteret
- Film: Språk og leseaktiviteter, Språkløyper
- Film: Dialogisk lesing – leseglede og språklæring, Barnehageforum
- Film: Samarbeid mellom barnehage og bibliotek, NAFO
- Språk og leseaktiviteter, Språkløyper
- <https://dfb.nb.no> ; Det flerspråklige bibliotek: låner ut bøker på mange forskjellige språk. I tillegg kan man låne spill og flerspråklige og fargerike eventyrposer. DFB har også bøker for salg
- www.barnas.com. Digitale bøker både på norsk og andre språk
- www.barneboker.no
- www.lesesenteret.no
- <https://lesekroken.no>. Nettbasert eventyrportal på 22 språk med barnesanger, karaoke og diverse aktiviteter
- www.skridesenteret.no
- Aktuelle apper: Bokbussen og Polyfino; digitale bøker på flere språk (abonnement), Elleville Elfrid, fra Statped: Ole og Mia (en pakke med digitale bøker på norsk, tegnspråk eller tegn til tale), Lars er lars, Lillesøster, Pickatale, språk i sammenheng mm.

Språktilegnelse gjennom lek

«Leken skal ha en sentral plass i barnehagen, og lekens egenverdi skal anerkjennes. Barnehagen skal gi gode vilkår for lek, vennskap og barnas egen kultur. Leken skal være en arena for barnas utvikling og læring, og for sosial og språklig samhandling (Rammeplan for barnehagen s.20)».

Store deler av barnehagedagen består av lek som er frivillig og lystbetont, og hvor barna deltar med glede og engasjement. Leken gir erfaring med å bruke språket. Barn lærer nye ord gjennom interaksjon og respons. I leken bruker barna både verbal og non-verbal kommunikasjon. De uttrykker tanker, følelser og ønsker, spiller roller, planlegger, diskuterer og argumenterer, og de håndterer konflikter og inngår i relasjoner. Gjennom leken kan barna lytte til og lære av hverandre. Personalet kan gå inn i barnas lek for å bistå de barna som trenger det, og delta på ulike måter for å stimulere det verbale språket deres.

Hvordan jobbe med språk gjennom lek

- De voksne setter ord på lek, utvider leken, støtter i lek. For noen barn kan det være vanskelig å argumentere, diskutere og sette ord på egne følelser i leken og spesielt i konflikter. Den voksne har en viktig oppgave i å være støtte i barns lek
- De voksne legger til rette for lek som inviterer til bruk av språk. For eksempel ved å introdusere nye leker, finner fram og gjør tilgjengelig ulik materiell, utstyr og leker
- De voksne bidrar til at barna bruker språket i leken
- De voksne er bevisst sin egen språkbruk i leken, og introduserer nye ord og uttrykk som er nyttige i den gitte situasjonen
- De voksne er bevisst på at det finnes mange former for lek som i ulik grad krever verbalspråklig kommunikasjon. Fysisk utfoldelseslek og enkle regelleker kan fungere godt uten at barna trenger å snakke så mye, mens rollelek krever mye språklig aktivitet
- Lekematerialet gjenspeiler barnegruppen. Kulturelt og språklig
- Det fysiske miljøet, både ute og inne, utarbeides med tanke på et rikt og variert språkmiljø

Lek og flerspråklige barn

For flerspråklige barn kan det være spesielt krevende å delta i lek som krever god norsk-språklig kompetanse, derfor kan det være lurt å legge til rette for lek og aktiviteter som krever mindre bruk av språk. Dette gir barna mulighet for samhandling uavhengig av hvor godt de snakker norsk. Hele personalgruppa har et ansvar for at alle barn i barnehagen gis mulighet til vennskap og lek. Barn som i liten grad behersker norsk, vil særlig trenge støtte til å delta i lek. De voksne kan bruke ulike strategier for å skape rom for at alle kan delta, blant annet ved selv å involvere seg i barnas lek (Svolsbru, 2017).

Synteserapporten om skandinavisk forskning på barns språk og språkmiljø i barnehagen (Sandvik, Gram Garmann og Tkachenko, 2014) viser at lek kan gi gode muligheter for andrespråklæring, men at det tar tid, særlig der hvor barna er overlatt til seg selv i leken. **Rapporten gir følgende anbefalinger (Ibid. s. 29, 2014):**

- Barn må få leke mye, fordi det er språkstimulerende
- Barn må få leke ulike typer leker, fordi ulike typer leker krever ulike typer språk
- Barn bør få leke mye ute, for utelek er særlig språkstimulerende
- Personalet må følge med på barns lek, for å se om noen blir holdt utenfor
- Personalet må hjelpe barn som holdes utenfor leken, eller som ikke kommer inn i leken, til å komme inn i leken
- Dersom noen barn har problemer med å leke, må personalet delta i leken og holde leken gående
- Personalet bør selv delta i barns lek, og de bør revurdere holdningen om at «frilek» ikke skal forstyrres
- Barn bør oppmuntres til å leke på flere språk i barnehagen, fordi dette kan fremme mestingsfølelse hos den enkelte, og at flere barn får være med i leken
- Barn må få mulighet til å leke med dem som er litt mer kompetente i språk og/eller lek enn dem selv



Ressurser:

- Språkveilederen: Språk i barnehagen – Mye mer enn bare prat, Udir 2019
- Å lære språk i barnehagen. Vibeke Grøver, 2018
- Film/et forelesning: Den viktige sammenhengen mellom språk og lek, Elisabeth Brekke Stangeland
- <https://nafo.oslomet.no>
- Artikkel: Språk i lek og aktivitet - flerspråklighet i barnehagen, Gro Svolsbru
- Film: Språk og deltagelse i lek
- Film: NAFO - Språk i lek
- Film: Lek i barnehagen
- Film om språk og utelek: Flerspråklighet som ressurs i mottaksbarnehagen. NAFO
- Film: Flerspråklig arbeid i rollelek. NAFO
- Synteserapport om skandinavisk forskning på barns språk og språkmiljø i barnehagen i tidsrommet 2006 – 2014: Udir



Språklig bevissthet og skriftstimulering

“Barnehagen skal bidra til at barna leker, improviserer og eksperimenterer med rim, rytme, lyder og ord... Barna utforsker og gjør seg erfaringer med ulike skriftspråksuttrykk, som lekeskrift, tegning og bokstaver, gjennom lese- og skriveaktiviteter” (Rammeplan for barnehagen, s.48).

Språklig bevissthet er et samlebegrep for det å kunne reflektere over språket (TRAS, 2011). Ved å flytte fokus fra språkets innholdsside til språkets formside kan barn bli oppmerksomme på ord som er lange eller korte, eller forskjellen på ulike språklyder. Bruk av mye rim, regler, sanger, dikt, telleregler og bøker på rim gir barna muligheten til å feste seg ved språkets formside. Arbeid med de språkstimulerende tiltakene vil være med på å øke barnas språklige ferdigheter, og dermed kunne bidra til å forebygge lese- og skrivevansker.

Det finnes et mangfold av litteratur og materiell med språkleker man kan leke i løpet av barnehagedagen. Språklekens formål er å øke barnas viten om talespråket. Gjennom ulike leker gjør vi barna bevisst på at talespråket har et innhold (vi snakker med hverandre) og en form (talespråket kan deles opp i mindre deler, som man kan leke med).

Hvordan jobbe med språklig bevissthet og skriftstimulering

Personalet i en barnehage som stimulerer språklig bevissthet og skriftspråket (Språkveilederen, 2019 s.20):

- Leker med språkets form med barna, for eksempel ved å rime, lage tulleord og finne ord som ligner på hverandre
- Oppmuntrer barna til å lytte til lyder og rytmer i språk
- Synger sanger sammen med barna
- Snakker om språk og språklige variasjoner som f.eks. dialekter og ulike språk

Ved å være gode språkmodeller som vektlegger barnas ulike språklige erfaringer, og som praktiserer positive holdninger til språklig variasjon, bidrar vi til utvikling av barnas språklige bevissthet. På denne måten legger vi også til rette for barnas identitetsutvikling.

- Viser interesser for ulike språk, skrifttyper og leseretning

For eksempel har arabisk og kurdisk sorani leseretning fra høyre til venstre. Somali, kurdisk badini og kurmanji bruker de latinske bokstavene, og leseretningen er fra venstre til høyre som på norsk.

- Viser at det er nyttig å lese, og at de har glede av det
- Leser med og for barna
- Lar barna møte språklige symboler som bokstaver, og gjør barna oppmerksom på dem
- Støtter barna når de utforsker skriftspråket
- Viser interesse for det som barna lekeleser, liksomleser eller leser

- Viser interesse for det som barna lekeskriver, liksomskriver eller skriver
- Skriver og viser at det som er skrevet, kan bli lest. Leser tekstene som barna har skapt
- På noen språk leser man alle bokstavene i ordene. I noen språk er noen bokstaver «stumme», eller når to bokstaver står sammen lager de en annen lyd. Det samme er det i det norske språket. Barn og voksne kan finne likheter og forskjeller i de ulike språk (men lurt at den voksne undersøker litt først)
- Inviterer barna til å bruke digitale verktøy
- Støtter barna når de eksperimenterer med å omsette lyder til skrift
- Skaper tekster sammen med barna. Er sekretærer når barna skaper tekst
- Stimulerer barna til å bruke skriftspråket i lek

Ressurser:

- Språkveilederen: Språk i barnehagen – Mye mer enn bare prat. Udir, 2019
- Språklek. Rydja og Strand
- Språkleker. Frost og Lønnegaard, 2007
- Språksprell - metodiske språkleker for 4–6-åringer
- Nettressurs: Språklig bevissthet. Lesesenteret.no
- Artikkel: Språklig bevissthet øker leseferdigheten, Utdanningsnytt, 2016
- Artikkel: Vil du høre en vits? Katta med slips. skrivesenteret.no
- Artikkel: Språklek er viktig for den første lese- og skriveopplæringen, Gro Høghaug, 2015
- Artikkel: Språklig variasjon. Lesesenteret.no
- Artikkel: Å lytte til lyder og rytme i språket. Skrivesenteret.no
- Kartleggingsmaterieell og fagbok: TRAS – Observasjon av språk i daglig samspill, 2011. Film: Barn om språk, Språkløyper
- Film: Førskolelek med språk – Lesesenteret.no
- Film: Skriftspråkmøter og bokstavkjennskap, Språkløyper
- Film: Å oppdage skriften, Språkløyper
- Film: Om språk, språklig bevissthet og tidlig skiving i overgangen fra barnehage til skole. Språkløyper
- www.salaby.no
- Blogg: www.sprakhjertet.com
- <https://www.trolliord.no>
- Aktuelle apper: Fonemo, Book creator, Sofie-syng lek og lær, Sound memo, Lytte, Lek ABC Albert, Hokus Pokus Albert Åberg, Bokstavkongen, Ordlek XL

Bruk av språk i aktiviteter og opplevelser

“Når barna deltar i ulike aktiviteter, bør de voksne sette ord på det barna gjør, og invitere til samtaler rundt det barna er opptatt av. På denne måten blir aktivitet og språk knyttet sammen. Den voksne tilpasser seg barnas språk for deretter å tilføre mer på barnas premisser” (Udir, 2019 s.12).

Alle hverdagens aktiviteter og opplevelser kan gi barna gode muligheter til å være språklig aktive. Barna kommuniserer seg imellom med kroppsspråk, mimikk og ord, og barna og de voksne kommuniserer og snakker sammen om det som skjer, og det de gjør og opplever. Felles opplevelser og aktiviteter gir unike muligheter for kommunikasjon mellom barna, og mellom barn og voksne. Felles opplevelser danner også grunnlaget for at alle kan forstå hva som lekes og hva det snakkes om.

Hvordan jobbe med språk gjennom aktiviteter og opplevelser

- Førstehåndsopplevelser skaper ofte interesse og engasjement. De språklige aktivitetene går ut på å sette ord på opplevelser, leke med ord, undre seg, beskrive, fortelle, forklare, spørre og svare
- Voksne tar med barn på ulike gjøremål, og er bevisst på hvordan de bruker språket
- God førforståelse åpner for å bruke språket aktivt. De voksne forbereder barn på hva de skal gjøre og hva som skal skje. I etterkant snakker barn og voksne sammen om hva de har gjort og hva som har skjedd. Spesielt viktig i forhold til flerspråklige barn er at voksne avklarer i tillegg ord og begreper i forhold til det som skal skje, skjer og har skjedd
- Bruk av bilder. Dagtavle. Bruk av konkrete
- Språkleker. Språklek kan være så mangt. Å utforske rim, regler, rytmer, lyder og stavelser i ord er noe man ofte forbinder med språklek. Formålet med språklek er å stimulere den språklige bevisstheten hos barna. Barn som er språklig bevisste og kan leke med språkets forside, har som oftest et bedre utgangspunkt for å lære å skrive og lese enn barn som er lite språklig bevisste
- Språkgrupper. Lekegrupper
- Bruk av sang og musikk. Musikk gjør språkinnlæringen både lettere, raskere og artigere. Musikk stimulerer ulike sanser hos barnet og barna lærer inn rytmen i språket. Ofte synger barn med i sangene lenge før de bruker ord, og før de forstår meningen med de norske ordene. Sang og musikk skaper fellesskap, glede og er med på å lære både ord og lyder i språket
- Spill, regler og sangleker

Ressurser:

- Språk og lek. Bylander og Thomsen, 2013
- Skoggruppemethoden. Læring gjennom mestring. Misund og Nordahl 2009
- Snakkepakken
- Språkkista
- Språklek. Carin Rydja, Ellen Heidi Strand, 2010. Tre bøker
- Språkleker. Frost og Lønnegaard, 2007



Arbeid med ord og begreper

“Barnehagen skal bidra til at barn videreutvikler sin begrepsforståelse og bruker et variert ordforråd” (Rammeplan for barnehager, s.48).

Begreper er ordenes innholdsside. Ord og begrep er ikke det samme, men brukes ofte om hverandre. Et ord er en merkelapp, et symbol for noe. Eks. «stol». Begrepet stol inneholder all informasjon som gjør stol til en stol. Eks. et møbel, vi kan sitte på den, den har rygg i motsetning til krakk m.m. Et ordforråd er ikke bare å si ordene. Barn må lære hva ordene betyr og hva de står for. Barn tilegner seg gradvis nye ord og deres betydning, og tar dem opp i språket sitt. Barna lærer nye ord og får begrepsforståelse ved å erfare og oppleve sammen med andre i ulike situasjoner i hverdagen.

Begrepene påvirker alle sider ved språkets utvikling og er derfor et av språkets kjerneområder. Alle barn har nytte av hjelp til å etablere en solid grunnmur av begreper. Ved å gå i dybden på ett begrep om gangen lærer barna en tilnæringsmåte som overføres også til andre begreper, samtidig som barn og voksnes språknysgjerrighet vekkes. Gan Aschehaug har utviklet verktøyet «Grep om begreper» som er en metodikk for strukturert begrepslæring som Språkteamet har gode erfaringer med i ulike barnehager.

Hvordan jobbe med ord og begreper

- De voksne klarer å skille mellom ord og begreper. Er det ordet eller begrepet barnet kan/ ikke kan? Noen barn kan begrepet, men ikke ordet, mens andre barn kan og bruker ulike ord, men forstår ikke begrepene
- Voksne konkretiserer og visualiserer nye ord ved hjelp av gjenstander, bilder, stemme, mimikk, tegn og kroppsspråk for å gjøre det tydelig for barna hvilket innhold ordene har
- Introduksjon av nye ord og arbeid med begreper inngår i en naturlig sammenheng i barnas hverdag
- De voksne bruker nye ord i meningsfulle sammenhenger. For at barnet lærer et begrep må barnet «møte» begrepet i ulike settinger og ulike sammenhenger. Vi lærer sjeldent ord og begrep bare ved å høre det en gang
- Stoppe opp ved ulike ord. Hva betyr ordet? Hva heter det på morsmålet? I hvilken sammenheng bruker vi ordet?
- Systematisk læring av ord og begrep gjennom barnehageåret. Språkteamet har utarbeidet egen «årsplan» for arbeid med ord og begreper som de bruker systematisk. «Snakkepakken året rundt» kan også anbefales i tillegg til «grep om begreper»- metodikken

NB! Det er viktig å undersøke om ord og begrep man jobber med finnes på barnets morsmål, og hvilke erfaringer barnet har med begrepet. I tillegg kan det være lurt å finne ut hvilke erfaringer barnet har til de ulike begrepene man jobber med. F.eks. ordet «hytte» finnes ikke som eget ord på polsk. Dette ordet må erstattes med enten sommerhus eller et lite hus.

Hvilke erfaringer har de flerspråklige barna med f.eks. begrepet «hytte»? På somali finnes det for eksempel ikke ord for ski, snø, brøytebil, tog og trikk. På kurdisk sorani finnes det ikke eget ord for trikk eller ski. Trikk kan oversettes som «lite tog i byen» og ordet ski er «lånt» av det engelske ordet «ski». Det samme gjelder motsatt. Andre språk kan ha ord og flere synonymer til ord som ikke finnes på norsk. For eksempel er arabisk et rikt språk med mange ord og begreper som ikke finnes på norsk. F.eks ordet «baraka» er vanskelig å oversette, som betyr nesten lykke, men ikke helt.

Det kan være vanskelig å finne det eksakte ordet/begrepet man jobber med på både morsmål og norsk. Så derfor er det ikke alltid bare å oversette ordet man jobber med på

«Google translate» eller på «språkkista2» appen. Det kan i tillegg være store forskjeller i konkrete ord i forhold til dialekter i de ulike språk, så det hender at selv om man oversetter et ord til barnets morsmål så er det ikke sikkert barnet er kjent med ordet eller begrepet.

- Er det nok å forklare ord med ord eller må vi gjøre oss andre erfaringer? Konkreter? Bilder? Bruk av digitale verktøy?
- Systematisk bruk av språkstimulerende verktøy. For eksempel «Grep om begreper», «Språkkista», «Snakkepakken» og «Begrepsmodellen»
- Bruk av spill og bøker. Eks. Villkatten, bildelotto, memory, spill man lager selv på enten Pinterest eller Inprint/ Boardmaker mm.

Ressurser:

- Språkveilederen, Udir 2019
- Begrepsmodellen. En veileder om Begrepslæring. Sæverud, Forseth, Ottem og Platou, 2011. Begrepsaktiviteter. K. Hole, 2015
- Grep om begreper – en metodikk for begrepslæring, Ingvild Grove og Helle Ibsen
- www.pinterest.com (her kan man finne ulike bilder til ord og begrepslæring)
- Snakkepakken.
- Språkkista. Bråthen 2012
- Artikkel: Ordforråd i førskolealder og senere leseferdigheter – En Meta analytisk tilnærming, Bente Hagtvatn m.fl., 2011
- Artikkel: Strukturert ordforrådsarbeid i førskolealder, Unni Espenakk, Ernst Ottem, Merethe Mørk, 2012
- Artikkel: Trollet bodde i vann med fart i – om stimulering av ord- og begrepskompetanse hos flerspråklige førskolebarn, Irmelin Kjelaas, 2009
- Film: Snakk og vinn. Barns ordforråd, Språkløyper. www.salaby.no
- www.trolliord.no
- Aktuelle apper: Språkkista2, Kidspiration Maps, Se og si, Sort it out, Norsk første ord, Sound touch, Pekebok for barn, Tocaboca, 6000 ord- lær norsk med..., Hapnings- årsak og virkning

Del 3: Flerspråklig barnehage

“Personalet skal bidra til at språklig mangfold blir en berikelse for hele barnegruppen, støtte flerspråklige barn i å bruke sitt morsmål og samtidig aktivt fremme og utvikle barnas norsk/samiskspråklige kompetanse” (Rammeplanen for barnehagen s.24).

I barnehagen møter mange barn flere språk. Alle barn vil ha utbytte av å være i et flerspråklig miljø fordi de i møte med språk som er annerledes enn deres eget, kan bli nysgjerrige på andres språk og mer oppmerksomme på sitt eget. Barna opplever da at ting de omgir seg med, ikke heter det samme på de forskjellige språkene. I et flerspråklig miljø blir språk noe alle kan snakke om, undre seg over og sammenlikne. Det bidrar til språklig bevissthet, og gir anledning til å reflektere rundt språk og språklig variasjon. Samtidig kan barna oppleve at ulike språklige kompetanser blir verdsatt (Språkveilederen, 2019).

Ressurser:

- www.barneboker.no er en nettside for barn, lærere og foreldre for å fremme flerspråklighet i Norge
- www.lesekroken.no Nettbasert eventyrportal på 22 språk med barnesanger, karaoke og diverse aktiviteter
- www.morsmal.no
- <https://nafo.oslomet.no/>
- www.salaby.no (på flere språk)
- www.sprakloyper.no
- Aktuelle Apper: Språkkista2, Se og si, Polylingo mm.

Morsmål

Det første språket, morsmålet, også kalt hjertespråk, er grunnleggende for all videre språklæring. Valvatne og Sandvik (2007) gir tre begrunnelser for hvorfor det er viktig å arbeide med morsmålet i barnehagen. For det første skal barnet kommunisere med andre familiemedlemmer, for det andre skal barnet ha mulighet til å utvikle seg ut fra det nivået som tilsvarer deres egen alder, og for det tredje skal barnet ha mulighet til å støtte seg på det språket det allerede kan, når det skal lære et nytt språk.

Det er vanlig å skille mellom simultan (samtidig) og suksessiv (stegvis) flerspråklig utvikling. Simultan flerspråklig utvikling innebærer at man lærer to eller flere språk samtidig, mens suksessiv flerspråklig utvikling innebærer at en lærer andrespråket etter at det første språket er etablert. Jo yngre barnet er når det lærer det andre språket vil den flerspråklige utviklingen ligne på simultan flerspråklig utvikling. Forskning viser at god språkutvikling på barnas morsmål er avgjørende for barns utvikling, forståelse av andrespråket og for barns kognitive utvikling (Cummins, 1984, Engen og Kulbrandstad, 2009).

- Morsmål er det språket man behersker best eller identifiserer seg med eller identifiseres med av andre
- Det er det språket barnet har som sitt beste redskap til å "gripe verden", til å utvikle begreper, og til å sette ord på ting, følelser, opplevelser og erfaringer
- Et godt utviklet morsmål er en grunnleggende forutsetning for den videre språklige utviklingen, og er redskap for tenking og som uttrykk for egne tanker og følelser
- På morsmålet kommuniserer barnet på nivået som tilsvarer barnets alder og kognitiv utvikling
- Danner grunnlaget for læring av andrespråket
- Bruk og utviklingen av morsmålet hemmer ikke barna i utviklingen av norsk. Språkene står ikke i «veien» for hverandre, men støtter opp om hverandre og bidrar til utvikling på begge språk
- Det barna lærer på morsmålet overføres til norsk. Om morsmålet stagnerer kan dette forsinke andrespråket, og barnets sosiale og intellektuelle utvikling blir skadelidende
- Det er viktig å legge til rette for et språkmiljø som fremmer språklig mangfold slik at alle barna utvikler språkene sine på best mulig måte

Det er viktig å tenke på at barnehagen og hjemmet har to forskjellige språk- og læringsarenaer. De erfaringene barnet gjør hjemme er det ikke sikkert at barnet erfarer i barnehagen og omvendt. Det er derfor viktig at barnet også lærer gjennom morsmålet det som skjer i barnehagen, fordi det ikke alltid er slik at barnet møter disse ordene og begrepene hjemme. Slik kan barnehagen bidra til å berike barnets tospråklighet.

Forskjeller i språklyder, ordstilling og grammatikk i ulike språk

Både kunnskaper om andrespråkutviklingen og trekk ved barnets morsmål er til god nytte når barn skal tilegne seg norsk. Slike kunnskaper gjør at voksne i barnehagen lettere forstår hvordan norsk fortoner seg for barnet, og hva man kan legge vekt på i språkstimuleringen for at barnet utvikler sine språkferdigheter. Her kan både foreldre og tospråklig personalet være behjelpelig. Det er lettere for et barn å lære seg et nytt språk som er fra samme språkfamilie enn et som ikke er beslektet. Forskjeller i språklyder, ordstilling, grammatikk og valg av ord vil være annerledes, fordi barnet tenker på sitt morsmål.

Mye kan finnes på nettet om de ulike språk og det er viktig å innhente noen opplysninger om barnets morsmål. For eksempel når man får oppgitt at barnet snakker «kurdisk» er det helt vesentlig å vite hvilken kurdisk dialekt barnet har som sitt morsmål; er det sorani, badini, kurmanji, zaza eller en annen dialekt? De er alle kurdiske språk, men ulike fra hverandre, selv om det er mange fellestrekk. For eksempel er kurmanji og badini ganske like i tillegg til at de begge skrives med latinske bokstaver. Sorani sies å være veldig forskjellig fra de to dialektene både i forhold til ord, men spesielt i forhold til grammatikk og skriftspråk. Til sammenlikning er forskjellene som for eksempel tysk og engelsk. Det er også av interesse å vite hvilket land/området barnet er fra; for det kan være forskjell på dialekter i de ulike landene også. For eksempel kan kurmanji fra Tyrkia og kurmanji fra Syria være noe forskjellig.

Språklyder (Fonologi):

Språk har ulike språklyder. For barn og voksne som lærer seg norsk er det lettest å tilegne seg språklyder som finnes i eget morsmål. De norske vokalene ø, y, og u er sjeldne i verdenssammenheng. Kombinasjon av flere konsonanter er heller ikke vanlig i andre språk i tillegg til konsonantforbindelsene kj- og -ng, som kan være vanskelige for mange med annet morsmål enn norsk. Til sammenlikning er det flere språk som har språklyder som er vanskelig å få til for de som har norsk som morsmål. For eksempel har arabisk 9 bokstaver som ikke kan sammenliknes med norske lyder. Barn kan få god trening med de norske språklydene gjennom sang, rim, regler og dikt.

- Somali: har ikke v- og p- lyden. De erstattes ofte med de nærmeste lydene som er f og b. Heller ikke z. y og j uttales likt på somali som på norsk
- Arabisk: ukjente lyder; ø, æ, y, u, o, g og j. Vanskelig å uttale; v/p
- Polsk: ukjente lyder; u, æ, ø, y, å. For mange er det vanskelig å skille på l ydene i og y; eks. tinn/tynn. Æ forveksles med e eller a. Ø forveksles med e. Eks: Løve blir leve
- Kurdiske språk: u, y, æ og ø er ukjente lyder
- Vietnamesisk: ukjent lyd; r

Ordstilling (Syntaks):

Hva som er vanlig ordstilling i språk er forskjellig. I fortellende setninger på norsk er det vanlig å ha subjekt-verbal-objekt (SVO), for eksempel «jeg spiser is». På mange språk har man den samme ordstillingen som på norsk, men man kan også ha setninger som starter med verbal, objekt eller subjekt. På arabisk og urdu er det vanlig med verbet først (VSO) «spiser jeg is». Men setningene kan også være SVO eller OSV. På somali kan verbet stå enten først, i midten eller sist i setningen, men hovedregelen er som på norsk; SVO. Polsk er et bøyningsspråk med 7 kasus i entall og 7 kasus i flertall for substantiver, pronomener og adjektiver. Av den grunn er ordstillingen svært fri. Når man vet hva som er en typisk ordstilling på barnets morsmål kan man forstå hvordan og hvorfor barnet bruker den ordstilling på norsk som de bruker.

Eksempel:

- På polsk kan man si (selv om de fire første setningene er mest vanlig):
- Kot je rybe- Katten spiser fisk
- Kot rybe je- Katten fisken spiser
- Rybe je kot- Fisken blir spist av katten
- Rybe kot je- Fisken katten spiser
- Je kot rybe- Spiser katten fisken
- Je rybe kot- Spises fisken av katten

Grammatikk:

Det er store forskjeller mellom språk når det gjelder grammatikk. Gradbøying av verb, bruk av pronomen, preposisjoner og flertallsform av substantiv kan være veldig forskjellig fra det norske språket. For eksempel i arabisk bøyes verb etter personlig pronomen, total, flertall, hunkjønn og hankjønn. Substantiv bøyes etter bestemt regel som verbene etter hankjønn/hunkjønn. Adjektiv bøyes etter substantivet og kjønn, total og i flertall. I polsk finner vi også noen av de samme reglene. På somali bøyes verbet etter entall/flertall og kjønn. Når det gjelder substantiv, adjektiv, og adverb er det ingen bøyning.

Bruk av preposisjoner kan også være annerledes fra norsk. Særlig preposisjonene i og på kan være vanskelig å skille. På norsk sier man; jeg går i barnehagen, men jeg går på skolen. På polsk må du fysisk være «på» for å si «på» noe. Så når man sier jeg skal på skolen, vil det i teorien si at du skal være over skolen, altså oppå selve skolebygget. På kurdisk sorani sier vi; «sett deg på bordet» (ikke ved som på norsk), mens på polsk sier man; «sett deg i nærheten av bordet». Da er det ikke rart det kan bli noen misforståelser i hverdagen, eller at barn bruker det norske språket slik de gjør.

Kort informasjon om arabisk, kurdiske språk, polsk og somali

Arabisk:

Er det femte største språket i verden. Arabisk har en offisiell målform, klassisk arabisk/ bokmål, men har mange ulike dialekter, både i forhold til land og innad i det landet arabisk brukes.

- Har 28 bokstaver i alfabetet og leses fra høyre til venstre. 25 konsonanter (9 av disse har ikke tilsvarende norske lyder) og 3 vokaler (æ,o,y) eller alle de 28 bokstavene regnes som konsonanter. Når det gjelder vokaler deles de inn i korte og lange vokaler. De korte er tegn (ikke bokstaver) som settes på eller under konsonanten. De lange vokalene lages ved å tilsette en av tre bokstaver
- Arabiske bokstaver skrives med et tegn på. Disse småtegnene gir forskjell på uttale, bestemt og ubestemt form
- Grammatikken er veldig forskjellig fra norsk med mange regler og unntak. Se under ressurser
- Arabisk har tre former av setninger; SVO, VSO eller OSV
- Det finnes ingen sammensatte ord på arabisk

Kurdiske språk:

Kurdistan er ikke i dag internasjonalt anerkjent som et eget land. Hvis man tenker på «Stor- Kurdistan» som en betegnelse på områder hvor kurdere er i flertall er det en region som strekker seg over mange land i Midt-Østen. Blant annet Tyrkia, Iran, Irak og Syria. Kurdisk er ikke bare et språk, men heller delt inn i flere dialekter. De tre største dialektene er sorani, kurmanji og badini. Sorani er svært forskjellig fra både kurmanji og badini. Ikke bare i forhold til ord og grammatikk, men også skriftsspråket og leseretning.

- I Syria snakker flest av den kurdiske befolkningen kurmanji. På skolen er det arabisk
- Nord-Irak: sorani eller badini
- Iran: flest som snakker sorani. Kurdere i Iran må snakke persisk på skolen
- Tyrkia: flest kurmanji. På skolen er undervisningen på tyrkisk
- Det finnes mange private engelske skoler i f.eks Irak der barna lærer seg å snakke engelsk istedenfor kurdisk

Polsk:

Det polske alfabetet har 32 bokstaver; 9 vokaler (to av de er nasale og finnes ikke på norsk) og 27 konsonanter.

- Er et bøyningsspråk, og har syv kasus i entall og 7 i flertall for substantiv, pronomer og adjektiv
- Ordstillingen er fri på polsk

Utfordringer i forhold til å lære seg norsk:

- Ordstilling
- Riktig bruk av bestemt/ubestemt artikkel (finnes ikke på polsk)
- Uttale av norske vokaler. Spesielt u,y, ø og æ
- Lange vokallyder (har ikke på polsk) eks. pen/penn
- Bruk av personlig pronomer, da den ofte er en del av verbet på polsk
- Problemer med å forstå forskjellen og uttale y/i

Somali:

Et felles språk med fem forskjellige dialekter. Snakkes i Øst-Afrika Somalia, Djibouti, Etiopia og Kenya. Skriftspråket: latinske bokstaver, skriveretning fra venstre til høyre.

- Har to typer vokaler; korte og lange
- Har diftonger- ei, au, øy, ai
- Er et syntetisk språk. Enkelte ord har en rekke endelser. Verb bøyes etter person, entall, flertall, tider
- Ordstilling SVO, men som i arabisk kan setningene være VSO eller OSV
- Vanskelig å uttale/gjenkjenne lyder som-skj, -sj, -sk, -ki

Ressurser:

- <https://nafo.oslomet.no/>; en kort oversikt over albansk, arabisk, somali, tyrkisk, urdu og vietnamesisk, Liv Bøyesen
- www.salita.no
- www.sprakradet.no
- Senter for flerspråklige barn og unge (FBU), Sandnes kommune
- <https://www.minskole.no/johannesk> - flerspråklige ressurser på nett.

Kunnskap om flerspråklige barn

Forskning viser at det tar tid å lære et nytt språk. For å bygge opp et hverdagsspråk tar det 1-2 år, og for å bygge opp et «akademisk språk» (skolespråk/dybdespråk) tar det 5-8 år (Cummins, 1984). Dvs. det tar mellom fem og sju år å lære et andrespråk så godt at det kan overta morsmålets rolle som kognitivt verktøy.

Det er naturlig for barn og voksne med flerspråklig bakgrunn å bruke hele sin språkkompetanse. Det vil blant annet si at de veksler mellom språkene sine i kanskje en og samme setning. Dette kalles «kodeveksling», og er en del av barnets flerspråklige kompetanse (Engen og Kuldrandstad, 2000). Noen tospråklige barn har en periode hvor de velger å snakke morsmålet fremfor det nye språket. Dette kalles «den tause perioden». Barnet velger å lytte til språket i en periode og «samle opp språk», før de selv prøver å snakke det. Den tause perioden varer vanligvis opptil et halvt års tid (Bråthen 2012).

Når en lærer et nytt språk i tillegg til morsmålet vil andrespråket kunne være preget av overføringer fra morsmål og forenklete konstruksjoner i norsk. Dette blir kalt for mellomspråk. Barnet overfører uttale, grammatikk og setningsstruktur fra morsmålet til norsk. For eksempel starte fortellende setninger på arabisk med verb, noe vi ikke gjør på norsk. Et barn som lærer norsk i denne perioden kan ha en annen setningsstruktur, og bøye ord annerledes enn de som har norsk som morsmål. Derfor er det lurt å innhente informasjon om hva som er likt/ulikt i forhold til norsk og barnets morsmål.

Det er store forskjeller i språkkunnskaper blant barn i barnehagene. Det er ikke nok å «bare gå i barnehagen», leke med andre barn eller bare prate med barna. Forutsetning for å lære et språk er et godt språkmiljø i barnehagen. Språkarbeidet bør være systematisk og målrettet, og bør inneholde variasjon mellom spontane og planlagte læringsprosesser. Det kreves også kompetanse blant personalet, god pedagogitetthet og nok bemanning.

Barnehagens oppgave er å være positiv til et språklig mangfold, og arbeide for at alle barn kan utvikle nysgjerrighet og stolthet til ulike språk. Flerspråklighet er en ressurs for barnet, for barnehagen og samfunnet (Gjervan, 2006).

Informasjonsheftet «Barn i flerspråklige familier», tydeliggjør betydningen av å ta vare på og utvikle morsmålet. Foreldre er viktige ressurser i språkarbeidet, blant annet ved å opprettholde og videreutvikle barnas morsmål. Noen foreldre tenker at barnet kun bør snakke norsk, for at det skal lære norsk best mulig. Disse foreldrene har behov for informasjon fra barnehagen om hvordan det er å lære flere språk samtidig, og om morsmålets betydning for andrespråkets utviklingen. Det er som regel nyttig for barnet at foreldrene snakker det språket de behersker best, når de er i dialog med egne barn (Språkveilederen, 2019).

Det engelske språket har også kommet inn i barnehagene. Økt reising til utlandet, engelske tv-programmer, Youtube og ulike apper på Ipad og spill har økt bruken av engelsk blant barn i barnehagealder. Ofte kan de flerspråklige barna mye engelsk, noen ganger på bekostning av både morsmål og norsk. Ofte bruker barn engelske ord og fraser når de prater norsk og/eller morsmål. I noen kulturer tillegges det engelske språket større verdi enn det å kunne godt norsk eller morsmål. Det er både status og stolthet i at barnet kan og bruker engelsk.

Ressurser:

- Språkveilederen: Språk i barnehagen – Mye mer enn bare prat
- Barns språkutvikling. Muntlig og skriftlig. Høigård, 2006
- Lær meg norsk før skolestart. Sandvik/Spurkland, 2012
- Verdt å vite om flerspråklighet. Vågen, 2018
- Se mangfold. Gjervan, 2006
- Språklæring det siste året i barnehagen (Alfheim, Fodstad, Munch, Semundseth, 2018)
- Å lære språk i barnehagen. Grøver, 2018
- Språkkista. Veiledning. Bråthen 2012
- Temahefter. Temahefte om språklig og kulturelt mangfold. Temahefte om språkmiljø og språkstimulering i barnehagen
- Veileder. Tospråklig opplæring i barnehagen. (Drammen kommune 2006)
- Webinar: Språklig mangfold. www.udir.no
- Nettressurs: Nasjonalt senter for flerspråklig opplæring, NAFO
- Ressurshefte: Språklig mangfold – en berikelse for alle barn i barnehagen! En veileder om flerspråklig arbeid i barnehagen
- Skjema: Samtaleguide om barnets morsmål. Til foreldresamtaler i barnehagen
- Nettressurs: Tema morsmål – Barnehage, NAFO
- Nettressurs: Kompetanseheving NAFO
- Informasjonsheftet «Barn i flerspråklige familier». Finnes på flere språk



Synliggjøring av det kulturelle og språklige mangfold

Som bidrag i arbeidet med å styrke barnas språkutvikling på morsmål og norsk, kan barnehagen gjennomføre flere praktiske tiltak. Foreldre eller flerspråklige ansatte kan være viktige ressurser i dette arbeidet. Språkveilederen (Udir, 2019) trekker fram eksempler på hvordan språklig mangfold kan synliggjøres:

- Barnas navn skrevet på flere skriftspråk på garderobeplassen
- Voksne som vet hvilket morsmål barnet har og blir kjent med likheter og forskjeller ift. begge språkene. Er det ulike lyder i språket? Hvordan er setningsoppbyggingen? Grammatikken? Her kan flerspråklig personalet og foreldrene være behjelpelige
- Å anerkjenne barnets språk; å etterspørre barnets språklige ressurser. Voksne som bevisst trekker inn ulike språk i hverdagssamtaler. Både «språkkista2» app og morsmal.no er gode verktøy til dette i hverdagen
- Skilt i barnehagen på ulike skriftspråk. morsmal.no og www.fubhg.no har lagt ut plakater og materiell på ulike språk. For eksempel navn på avdelingen og velkommen
- Ordlister på flere skriftspråk. For eksempel sentrale ord som brukes hyppig i hverdagen
- Ukas ord, det vil si ett ord barna lærer på flere språk hver uke. For eksempel å hilse, å takke, å telle og ord knyttet til temaet barna arbeider med
- Dagens bilde. Det vil si at et bilde av noe som har skjedd i løpet av dagen, blir hengt opp, og at en kort tekst blir skrevet på flere skriftspråk
- Sanger på ulike språk. På morsmal.no finnes det sanger og fortellinger på ulike språk
- Bruk av lydbøker på flere språk
- Rim og regler på ulike språk
- Utkledningstøy som representerer forskjellighet
- Leker som representerer forskjellighet
- Lek med dyrelyder på ulike språk
- Prosjektarbeid knyttet til det kulturelle og språklige mangfoldet i barnehagen
- Globus og kart sentralt plassert, og aktiv bruk av globus og kart i samtaler i hverdagen

Samarbeid med foreldrene om barns språkutvikling

“Barnehagen skal i samarbeid og forståelse med hjemmet ivareta barnas behov for omsorg og lek og fremme læring og dannelse som grunnlag for allsidig utvikling” (Rammeplanen for barnehager s.29).

Et nært samarbeid med hjemmet er viktig for å støtte barnets språkutvikling. Relasjonen mellom barnehagen og hjemmet må være preget av åpenhet og likeverd. Personalet har ansvar for å samarbeide med alle foreldrene på en slik måte at de opplever seg sett, hørt og inkludert. Foreldresamarbeid foregår i hverdagen gjennom daglig kontakt og uformell prat om barnet og det barnet opplever i barnehagen.

Det er viktig at foreldrene får god anledning til å informere barnehagen om barnets språkpraksis hjemme. Samværsformer og aktiviteter i familien har stor betydning for barnas språkutvikling, og noen foreldre kan ønske råd og tips om hvordan de kan støtte barnets språklæring. I samarbeidet med foreldrene til flerspråklige barn er det viktig å støtte opp under barnas språklige utvikling, både på språket barna bruker hjemme og på norsk. En god utvikling av barnas morsmål vil kunne ha positiv innvirkning på tilegnelsen av norsk.

Foreldrene trenger informasjon. Når personalet informerer foreldrene om språkarbeid i barnehagen, må de understreke at barn utvikler seg i ulik takt, og at utviklingen ikke alltid skjer i en gitt rekkefølge. De må gi foreldrene god innsikt i det språkstimulerende arbeidet i barnehagehverdagen. De må forklare hvordan arbeidet med nye ord og begrepsforståelse foregår, og hva personalet gjør for å stimulere barnas språk i hverdagsaktiviteter, i lek og på turer. Dette kan samtidig gi foreldrene ideer til hvordan de kan bruke språket sammen med barna, og hvordan de kan invitere barna til å være språklig aktive i det daglige.

Ressurser:

- Språkveilederen Språk i barnehagen – Mye mer enn bare prat
- Kartleggingsmaterieill: Samtaleguide om barnets morsmål. Udir.no
- Nettressurs: Foreldresamarbeid, NAFO
- <http://www.fubhg.no/>. FUB har utarbeidet informasjonsmaterieill, plakater og temaskriv. Finnes også på ulike språk

Pedagogisk fagteam-barnehage; Språkteam

Pedagogisk fagteam - barnehage har ansvar for å forvalte den statlige tilskuddsordningen til tiltak for å styrke norskspråklig utvikling for minoritetsspråklige barn. Et av tiltakene er å tildele en språkressurs/tospråklig fagarbeider til barnehagene. Tildelingen skjer på bakgrunn av antall minoritetsspråklige barn i barnehagen, og deres behov for å styrke den norskspråklig utviklingen. Midlene skal komme minoritetsspråklige barn til gode. Språkteamet i Pedagogisk fagteam - barnehage består av språkpedagoger og tospråklige fagarbeidere.

Tre-delt oppgave som språkressurs/tospråklig fagarbeider

Språkressurs er en viktig ressurs i arbeidet med å utvikle flerspråklig i barnehagen, støtte barnets morsmål, og å styrke norskspråklig utvikling hos barn. Språkressursens arbeidsoppgaver er tre-delt:

1. Språkressursen styrker språkarbeid i barnehagen

Språkressursen støtter barnehagens språkarbeid ved å jobbe med barnas språkstimulering gjennom hele barnehagehverdagen; både på avdelingen, og i mindre språkgrupper. Jobben omfatter både barn som deler samme morsmål som språkressursen, men også andre minoritetsspråklige barn.

- Språkressursen bidrar til at barna kan forstå og gjør seg forstått i barnehagen
- Språkressursen er et mellomledd mellom barn med samme morsmål og de andre barna. Bidrar med å støtte barnet i samspill, hjelpe barnet inn i samlek og knytte vennskap
- F.eks.: Språkressursen hjelper barna med å komme inn i lek, forstå/forklare leken, utvikle leken, konflikthåndtering m.m.
- Setter ord på det som blir sagt og gjort, forbereder barn på det som skal skje
- Språkressursen følger barnehagens planer og temaer; forbereder på det som skal skje, skjer eller har skjedd. Forbereder barna på temaer barnehagen jobber med, avklarer begreper, forklarer, støtter og gjør etterarbeid knyttet til temaene
- Er et mellomledd mellom personalet og barna. Gjennom morsmålet uttrykker barna sine tanker, følelser, meninger og undringer
- Kan være med å hente frem barns ulike morsmål, sanger og rim og regler på ulike språk

2. Språkressursen kan bidra til kultur og mangfold

- Gir et innblikk i og forståelse for barnas kultur, og er en del av mangfoldet i barnehagen
- Hjelper til å integrere alle barn i fellesskapet
- Brobygger og kulturformidler mellom barn med minoritetsspråklig bakgrunn, og barn med etnisk norsk bakgrunn
- Kan gi økt innsikt og forståelse for tospråklige barn. Gir et innblikk i det å være tospråklig, det å leve med flere språk, kulturer m.m.
- Kan være en god støtte i kommunikasjonen mellom barnehagen og hjemmet i det å formidle informasjon begge veier. Kan gi foreldrene et innblikk i hva barnehage i Norge er

3. Språkressursen støtter barns morsmål

Et godt utviklet morsmål er en grunnleggende forutsetning for den videre språklige utviklingen, et redskap for tenking og som uttrykk for egne tanker og følelser. På morsmålet kommuniserer barnet på nivået som tilsvarer barnets alder og kognitive utvikling. Morsmålet danner grunnlaget for læring av andrespråket, og er barnets viktigste verktøy for å lære både språk og begreper. Språkressursen støtter og styrker barnets morsmål gjennom:

- Samtaler
- Språkressursen bruker bøker, fortellinger, fokusområder for temaarbeid på barnets morsmål (og norsk), og de kan samtale sammen om bilder og innhold. Da får barnet mulighet til å forstå innholdet i det som blir formidlet, samtidig som både morsmål og norsk kan styrkes.
- Lek
- Aktiviteter
- Språkforståelse og språklig bevissthet
- Arbeid med ord og begreper. Fokuserer på å hente frem barnets erfaringer og assosiasjoner rundt temaer eller nøkkelord på morsmålet
- Språkgrupper; både med barn som deler samme morsmål og andre barn
- Observerer og gir tilbakemeldinger om barnets morsmål
- Bidrar til at flere språk høres, og er en del av hverdagen i barnehagen

Ressurser:

- «Hør på maken». Tospråklig assistanse i barnehagen. (Øygarden, Mjelve)
- Ressurshefte- flerspråklig arbeid i barnehagen. NAFO
- Tospråklig assistanse i barnehagen. NAFO

Soneressurs

Pedagogisk fagteam - barnehage gir soneressursmidler fra Fredrikstad kommune, som skal brukes til å forsterke språkarbeidet i private og kommunale barnehager «i definerte soner» i Fredrikstad kommune. Midlene brukes til språkpedagoger som jobber i barnehager innenfor de gitte kriterier. Språkpedagogene forsterker språkarbeidet i barnehagene gjennom et allmenn - pedagogisk tilbud. Språkpedagogene jobber i smågrupper og på avdelingen med ulike metoder og verktøy som er beskrevet her i håndboken. Språkarbeidet omfatter alle barn i barnehagen, ikke bare minoritetsspråklige barn, med hensikt å utjevne forskjeller i språkferdigheter mellom barn i Fredrikstad kommune. Det er en klar sammenheng mellom bo - og leveforhold, utdanning, økonomi og barnas språkferdigheter.



Støttende språkstrategier i hverdagssamtaler

Støttende språkstrategier i hverdagssamtaler

- et hjelpemiddel til samtaleutvikling

FØLG BARNETS INTERESSE



HJELP BARNET MED Å SETTE ORD PÅ TING



FORKLAR ORD SOM BARNET IKKE KJENNER PÅ FORHÅND



RELATER TIL NOE SOM BARNET KJENNER



Understøttende språkstrategier er utviklet i 2012 som en del av danske Socialstyrelsens satsing på videreutdanning av pedagoger. Se www.sprogpakken.dk for mer informasjon.

STILL ÅPNE SPØRSMÅL



VENT PÅ BARNETS SVAR



UTNYTT DEN SPRÅKLIGE KOMPETANSEN BARNET ALLEREDE HAR



IKKE RETT BARNETS FEIL DIREKTE



LEK MED SPRÅKET NÅR DET ER MULIG





Produsert av Språkteamet i Pedagogisk fagteam-barnehage 2020

Trykk: Hustrykkeriet